

ŽIVAL V RIMSKEM PRAVU

Marko Kambič

UVOD

Rimsko pravo

Rimsko pravo je v širokem pomenu pravo rimske družbe, v ožjem pa pravo rimske države, ki je nastajalo več kot tisoč let. Njegovemu razvoju lahko glede na ohranjenost virov sledimo od sredine petega stoletja pr. Kr., ko je bil izdan Zakonik XII plošč, prva in edina v Rimu nastala kodifikacija, pa vse do prve polovice šestega stoletja, ko je njegovo organsko rast, povezano z rimsko družbo, zaključil bizantinski cesar Justinijan I. z epohalno uzakonitvijo rimskega prava, po njem imenovano Justinijanova kodifikacija. Z njo si je upravičeno prislužil vzdevek največji kodifikator v človeški zgodovini. Kodifikacija je v treh delih vsebovala zbirko cesarskih konstitucij (*Codex*), zbirko odlomkov iz spisov rimskih juristov (*Digesta*) in pravni učbenik, ki je imel veljavo zakonika (*Institutiones*). Cesar jo je pozneje dopolnjeval še z novimi zakoni (*Novellae*).¹

Po propadu Zahodnega rimskega cesarstva je skupaj z zatonom antične družbe v precejšnjo pozabo utonilo tudi rimsko pravo, ponovno pa je zaživelo ob vzniku drugega tisočletja. Vzroke za njegovo srednjeveško renesanso najdemo v izboljšanju ekonomskih in kulturnih razmer ter odkritju celotnega rokopisa Digest, v katerem so bili ohranjeni biseri rimske pravne misli. Novo zanimanje je rimsko pravo zbudilo v prvi vrsti iz praktičnih razlogov, saj so v njem našli izjemno kvalitetne odgovore na izzive hitro razvijajoče se družbe, ki so bili v mnogočem enaki tistim v antičnem Rimu. Ponovno uporabo so rimskemu pravu zagotavljale izjemno racionalne in logične rešitve pravnih vprašanj, izhajajoče iz ideje pravičnosti, zato se ga je prijel vzdevek »*ratio scripta*«. S pomočjo prefinjene dedukcije in vestnega tehtanja argumentov so stremele k doseganju čim pravičnejše rešitve konkretnega primera.

¹ O razvoju rimskega prava z lit. gl. monografijo: Manthe 2016.

Z 11. stoletjem so Justinijanovo kodifikacijo začeli preučevati in rimsko pravo poučevati. Na podlagi povečini kazuističnih rimskih pravnih virov je pravna znanost ustvarjala in razvijala sistem, ki je odločilno zaznamoval pravni razvoj. Rimsko pravo je skupaj s kanonskim pravom postalo prvo resnično evropsko pravo, to je pravo, ki se je uporabljalo na tleh celotne krščanske Evrope. Proces ponovne uporabe rimskega prava, kot ga je opredelila pravna znanost, imenujemo recepcija rimskega prava. Na njeni podlagi so iz rimskopravne korenine zrasli nacionalni pravni redi, rimsko pravo pa je postalo temelj sodobnega, predvsem civilnega prava kontinentalne Evrope in (predvsem nekdanjih kolonialnih) držav po svetu, popolnoma pa se mu ni moglo ogniti niti anglo-ameriško pravo (*common law*).²

Rimsko pravo je prek recepcije v srednjem in novem veku zaznamovalo tudi sodobno pravno ureditev, povezano z živalmi.³

Animalia

Rimljani so bili utilitaristi, tako kot skorajda ves človeški rod do današnjih dni. Prepričani so bili, da je svet ustvarjen zato, da služi človeku, kar je veljalo tudi za živali. Takšno naziranje je razumljivo z vidika zgodnje rimske agrarne in avtarkične družbe, kjer je bilo preživetje posameznika in skupnosti praviloma neposredno odvisno od tistega, kar so pridelali, vzgojili ali ujeli.

Skladno s tem je imela žival v rimskem pravu položaj stvari. Šteli so jo za premičen premoženjski predmet, podvržen človekovi oblasti. Kot taka ni uživala pravne zaščite. Pravno zavarovana je bila le z

² Podrobneje o recepciji z lit. gl.: Kambič 2007: 13–34.

³ Prikaz recepcije na tem področju bi presegel namen in omejitve dolžine pričujočega prispevka.

vidika premoženjskega interesa njenega lastnika. Omeniti moramo, da so bili na pravnem področju z živaljo izenačeni ljudje brez osebne svobode, ki jim pravo ni priznavalo subjektivitete. Čeprav so ti ljudje v Rimu kot največji antični sužnjelastniški družbi predstavljali ekonomsko zelo pomemben del prebivalstva, so imeli status stvari, to je položaj brezpravnega objekta. Kljub temu so v nasprotju z živalmi vsaj formalno uživali določeno zaščito pred samovoljnim, ekscesno krutim ravnanjem lastnikov.⁴

Pravni položaj živali pa moramo, tako kot pri sužnjih, razločevati od dejanskega položaja. Ta je bil odvisen od konkretnih življenjskih okoliščin. Človekova narava se od rimskih časov ni dosti spremenila in predstavljamo si lahko, da so mnoge živali, denimo hišni ljubljenci ali pa dragoceni dirkalni konji, živeli bolje od mnogih sužnjevev in celo od svobodnih ljudi, na drugi strani pa so bile živali izpostavljene izjemni krutosti in zlorabam, na primer pri igranju v areni.⁵

Rimski miselni svet je bil nasploh prežet s pojavnostjo živali, ne samo v pravu, ampak tudi na primer v mitologiji, simboliki, likovni in besedni umetnosti.⁶ Naj omenimo zgolj simbol volkulje, ki naj bi z dojenjem rešila Romula in Rema.

4 Gl. npr.: Gai, 1, 53; C. 7, 6, 1, 3. Upravičeno skeptično piše o učinkovitosti zaščite sužnjevev Watson (1997: 1–6), ki v sklepu ugotavlja: »What I hope I have shown, especially from the sketch of Roman slave law, is that when animals are regarded as property, adequate legal protection is impossible.«

5 Med drugim so živali v areni izkoriščali za krvnike. O obsodbi na smrt z divjimi zvermi (*ad bestias*) in njeni javni izvršitvi gl.: Ebner 2012, predvsem 249–257. O specifični kazni *poena cullei*, pri kateri so storilca skupaj s psom, petelinom, kačo in opico zašili v vrečo ter jo vrgli v vodo gl.: Kranjc 2021: 5–40.

6 Gl. npr. monografijo: Toynbe 2012.

TEMELJNE KATEGORIJE

Osnovna rimska delitev živali, ki kaže na njihovo utilitaristično miselnost, je premoženjskopravno razločevanje živali na divje, udomačene in domače.

Divje in udomačene živali

Kot divjo so opredeljevali tisto žival, ki je prosto živela v svojem naravnem okolju. Ker ni imela lastnika, si jo je vsakdo lahko prilastil z lovom ali ribolovom, to je s tem, da jo je vzel v posest z namenom, da na njej pridobi lastninsko pravico.⁷ Šlo je za tipičen primer okupacije kot načina pridobitve lastninske pravice na nikogaršnji stvari.⁸ Lastnik zemljišča, na primer gozda, v katerem so se prosto nahajale divje živali, ni bil njihov lastnik in je lov lahko preprečil zgolj tako, da je drugim prepovedal vstop na svoje zemljišče.⁹ Pravila, ki so se v rimskem pravu razvila v povezavi z okupacijo divje živali, lahko štejemo za zametke lovskega prava.

Ujeta divja žival je bila predmet lastninske pravice, dokler ni ponovno dobila svoje naravne prostosti. Če je divja žival ušla ali pa je bila izpuščena, je zopet postala stvar brez lastnika (tj. nikogaršnja stvar), ki jo je bilo mogoče okupirati.¹⁰

Za udomačeno pa je štela tista divja žival, ki je imela navado, da se je vračala k lastniku (*animus revertendi*). Kljub temu, da se je prosto gibala v svojem naravnem okolju, je lastnik na njej obdržal lastninsko pravico

7 Gai. D. 41, 1, 1, 1.

8 Gai. D. 41, 1, 3 pr. Nekaj zanimivih konkretnih primerov gl. pri: Finkenauer 2011: 30–44.

9 Gai. D. 41, 1, 3, 1.

10 Gai. D. 41, 1, 3, 2.

toliko časa, dokler te navade ni opustila. Takrat je zopet postala niko-garšnja stvar in s tem predmet okupacije.¹¹ Če si je udomačeno žival kdo protipravno prilastil, je lastniku odgovarjal za tatvino.

Domače živali

Domače živali so tiste, ki jih je človek skozi generacije tako udomačil, da ne morejo pridobiti naravne prostosti. Običajno imajo lastnika in od divjih živali naj bi se praviloma razlikovale po svoji krotki naravi.¹² Lastnik je na domači živali ohranjal lastninsko pravico, tudi kadar se je izgubila ali pobegnila, vse dokler je ni obravnaval kot zavržene.¹³

Med domačimi živalmi je imela poseben pravni položaj vprežna in to-vorna živina, predvsem govedo, konji in osli, od katerih so bili v zgo-dnjem obdobju Rimljani zaradi agrarnega gospodarstva življenjsko od-visni, saj so jih potrebovali v procesu pridelave hrane. Te živali so bile poleg sužnjev in italjskih zemljišč uvrščene v posebno skupino stvari, imenovano *res Mancipi*, kar je pomenilo, da se je mogla lastninska pravi-ca po rimskem civilnem pravu na njih prenašati zgolj na strogo obličen način z *mancipatio* ali in *iure cessio*.¹⁴ Obličnosti naj bi po eni strani opo-zorile odsvojitelja na resnost posledic prenosa lastninske pravice, saj je z njim lahko ogrozil svoj obstoj, po drugi strani pa naj bi zagotovile pu-bliciteto, oziroma dokaz, da je do prenosa prišlo. Čeprav se je rimska družba v stoletjih korenito spremenila, s čimer je delitev na *res Mancipi* in na ostale stvari (*res nec Mancipi*) postala obsoletna, jo je formalno odpravil šele cesar Justinijan I.

11 Gai. D. 41, 1, 1, 5.

12 Prim.: Just. Inst. 4, 9 pr.; Ulp. D. 9, 1, 1, 10–12.

13 Gai. D. 41, 1, 5, 6.

14 Gai. Inst. 2, 14a–20. Opis obeh institutov glej pri: Kranjc 2017: 398–401.

USMRTITEV ALI POŠKODOVANJE TUJE ŽIVALI

Lex Aquilia

Kot smo že ugotovili, rimsko pravo ni ščitilo živali same, ampak lastni-kov premoženjski interes na živali kot premični stvari.¹⁵ Če je torej kdo neupravičeno usmrtil ali poškodoval tujo žival, je s tem lastniku povzro-čil premoženjsko izgubo, ki mu jo je bil dolžan povrniti. Najpomembnej-ši rimski predpis, ki ureja omenjeno področje, je zakon *lex Aquilia de damno*, sprejet leta 287 pr. Kr.¹⁶ Zakon naj bi razveljavil prejšnje določbe, ki so urejale problematiko uničenja oziroma poškodovanja tuje stvari. S pomočjo rimske klasične jurisprudence je pomembno zaznamoval na-daljnji razvoj odškodninskega prava.¹⁷

Usmrtitev

Po prvem poglavju akviljskega zakona je moral tisti, ki je protipravno in krivdno usmrtil tujega sužnja oziroma sužnjo ali štirinožno domačo čredno žival, plačati lastniku najvišjo vrednost, ki jo je ta stvar imela v letu, preden je bila usmrčena.¹⁸ Za štirinožne domače čredne živali (*qu-*

15 K varovanju lastnikovega interesa spada na primer tudi dolžnost prodajalca (po ediktu kurul-skih edilov), da napove določene dejanske pomanjkljivosti živine, ali rimska ureditev pridobi-vanja plodov na živalskih mladičih, česar na tem mestu ne obravnavamo.

16 O zakonu gl. podrobneje: Kambič 1994: 167–184.

17 Gl.: Kambič 1996: 121–151.

18 Gai. D. 9, 2, 2 pr. Hkratna enaka obravnava sužnjev in živali jasno kaže na položaj sužnjev v rimskem pravu.

adrupes pecus) so šteli na primer vole, konje, mule, osle, pa tudi ovce in koze. Rimski klasični jurist Gaj piše, da akvilijski zakon ne zajema psa, niti divjih živali, kot so medvedi, levi in panterji. Za predmet varstva pa šteje slone in kamele, čeprav po naravi niso domače živali in jih zakon izvorno ni zajemal.¹⁹ Tovrstna, za rimske juriste značilna širitvena interpretacija, je izraz dejanskih potreb v obdobju po izdaji zakona.²⁰ Sloni in kamele so bile namreč značilne tovarne oziroma transportne živali v deželah, ki so jih Rimljani osvojili v punskih vojnah.

Kot določa prvo poglavje, je moral storilec oškodovancu na podlagi tožbe *actio legis Aquiliae* plačati toliko, kolikor je bila stvar največ vredna v zadnjem letu. To pomeni, da je moral storilec plačati najvišjo vrednost, ki jo je imela žival v letu pred škodnim dogodkom, čeprav v trenutku, preden je bila usmrčena, morda ni bila več toliko vredna. Smisel take ureditve nam osvetlijo družbenoekonomske razmere v obdobju, ko je bil zakon sprejet. Vrednost večine sužnjev in črednih domačih živali je takrat nihala znotraj enoletnih ciklov, saj so imeli spomladi ali poleti, ko so se poljska opravila razmahnila, višjo vrednost kot pozimi, ko jih je bilo treba v glavnem samo preživljati. Njihova cena je torej znotraj leta oscilirala glede na letni čas. S tem, ko je zakon določil, da mora storilec plačati najvišjo vrednost živali v preteklem letu, je zaščitil lastnika pred vplivom tovrstnega nihanja cen. Prvo poglavje tako ni upoštevalo samo škode, neposredno nastale v trenutku usmrčitve, ampak je omogočalo širše vrednotenje premoženjske izgube, kar daje slutiti, da je zakon že izvorno upošteval določen, sicer ozko omejen lastnikov interes, ki ga lahko prikažemo kot razliko med najvišjo vrednostjo živali v zadnjem letu njenega življenja in vrednostjo v trenutku pred usmrčitvijo. Glede na družbene in gospodarske razmere v času sprejema zakona je bil s tem seveda priznan le najbolj pogost in očiten interes. Ko je rimska družba

polagoma prešla v naprednejšo obliko gospodarstva, določila akvilijskega zakona niso več ustrezala novim razmeram. Pojavljalo se je vedno več primerov, ko oškodovanec z obsodbo storilca na najvišjo tržno vrednost stvari v zadnjem letu ne bi dobil v celoti povrnjene škode, ki jo je utrpel. Zato je jurisprudenca začela zakon interpretirati v skladu s potrebami časa. Počasi je začela presoјati širše okoliščine posameznega primera in s tem priznavati dejansko škodo, ki je z usmrčitvijo nastala lastniku. To praktično gledano pomeni, da pravniki pri vrednotenju škode niso upoštevali samo tržne cene usmrčene živali, ampak tudi premoženjsko izgubo, ki je glede na konkretne okoliščine presejala njeno ceno. Zaradi škodnega dogodka je namreč lastnik lahko utrpel še nadaljnje zmanjšanje premoženja, na primer stroške ali dolžnost plačila pogodbene kazni, ali pa se njegovo premoženje ni povečalo tako, kot bi lahko pričakovali, če do usmrčitve ne bi prišlo. Klasični jurist Pavel je iz posameznih primerov že ustvaril splošno pravilo, da se v akvilijskem zakonu kot škoda šteje tisto premoženje, ki bi ga lastnik lahko imel, če do škodnega dogodka ne bi prišlo, kot tudi premoženje, ki ga je bil zaradi škodnega dogodka prisiljeni potrošiti.²¹ Klasični pravniki so torej pri vrednotenju škode po prvem poglavju akvilijskega zakona že upoštevali tožnikov interes.²² To se kaže tudi v primeru tako imenovane izredne cene. Slednja izraža vrednost stvari glede na dejstvo, da sestavlja uničena stvar z delom oškodovančevega premoženja celoto. Če se uničena stvar in ostali del vsak zase objektivno ocenita, lahko dosežeta nižjo skupno ceno, kakor če sta ocenjena skupaj. V tem smislu je izredna cena, kot ugotavljajo že rimski juristi, tržna cena uničene stvari, povečana za zmanjšanje vrednosti okrnjene celote.²³ Če je bil na primer usmrčen konj iz četverovprege, je moral storilec poleg njegove vrednosti lastniku povrniti še toliko, za kolikor se je zaradi tega zmanjšala vrednost ostalih živali.²⁴

19 Gai. D. 9, 2, 2, 2. Prim. Just. Inst. 4, 3, 1, kjer so z argumentom, da se pasejo v čredah, varstvu pridruženi tudi prašiči.

20 Gaj je deloval v drugem stoletju po Kr., to je dobrih štiristo let po sprejemu omenjenega zakona.

21 Paul. D. 9, 2, 33 pr.

22 Ulp. D. 9, 2, 21, 2; Paul. D. 9, 2, 22 pr.; Jav. D. 9, 2, 37, 1; Paul. D. 9, 2, 55.

23 Paul. D. 2, 9, 22, 1. Prim. Gai Inst. 3, 12.

24 Ibid. Podrobneje o določanju odškodnine po prvem poglavju z lit. gl.: Kambič 1994: 173–177.

Poškodovanje

Kadar je kdo žival samo poškodoval, je odgovarjal po tretjem poglavju akvilijskega zakona, ki je enako urejalo tudi poškodovanje sužnja oziroma uničenje ali poškodovanje druge stvari. V tem primeru je moral storilec na podlagi tožbe *actio legis Aquiliae* plačati škodo, ki se je pokazala v tridesetih dneh po škodnem dogodku.²⁵ Taka ureditev je omogočala, da se je odškodnina tudi po tretjem poglavju določila pravično, saj je višino izgube z vsemi posledicami skoraj nemogoče oceniti že v trenutku nastanka škode, ker se slednje praviloma pokažejo šele pozneje. Težka rana se včasih hitro in dobro zaceli, na videz nepomembna poškodba pa ima lahko hude posledice. Zaradi tega je tudi nemogoče vnaprej zanesljivo ugotoviti stroške zdravljenja in morebitno drugo škodo. Omenjena ureditev je tako že v osnovi dajala možnost za upoštevanje oškodovančevega interesa. Tožbeni zahtevek ni obsegal samo škode, izračunane na podlagi vprašanja, za koliko se je zmanjšala vrednost poškodovane živali, ampak so se vrednotile tudi nadaljnje posledice poškodbe in s tem premoženjska izguba glede na okoliščine posameznega primera. Izhodišče za upoštevanje interesa je bilo že po sami zakonski dikciji široko, vendar so v začetku kot interes najverjetneje priznavali le vrednost poškodbe in stroške zdravljenja, ne pa izgubljenega dobička.²⁶

ŽIVAL KOT POVZROČITELJICA ŠKODE

Rimsko pravo, ki je bilo po svoji naravi usmerjeno k zaščiti lastnine in lastnikovega premoženjskega interesa, je urejalo različne situacije, ko je

25 Ulp. D. 9, 2, 27, 5.

26 Podrobneje o določanju odškodnine po tretjem poglavju z lit. gl.: Kambič 1994: 177–181.

škodo povzročila tuja žival. Ureditvi je skupno zavedanje rimskih juristov, da žival nima razuma in da bo zato za posledico odgovarjal njen lastnik ali imetnik.²⁷

Lastnik je za povzročeno škodo običajno odgovarjal na podlagi zakona *lex Aquilia*, seveda kadar so bili izpolnjeni predpisani znaki dejanja, v prvi vrsti lastnikova krivda, na primer, če je zdražil konja, da je brcnil, ali če je naščuval psa.²⁸ Poleg naklepa je lastnik živali odgovarjal tudi za malomarnost, kamor so rimski pravniki prištevali slabotnost in nespretnost. Tako sta na primer po akvilijskem zakonu odgovarjala vodnik mul in jezdec, ki zaradi neizkušenosti ali slabotnosti nista mogla nadzorovati živali, ki je povzročila škodo.²⁹

Poleg akvilijskega zakona so Rimljani poznali tudi posebno ureditev določenih situacij, kjer je kot povzročiteljica škode nastopala žival.³⁰

Še iz Zakonika XII plošč se je v obdobje rimskega klasičnega prava ohranila tožba *actio de pastu pecoris*, s katero je mogel odškodnino zahtevati lastnik zemljišča, ki ga je popasla tuja živina.³¹ O vsebini tožbe ni zanesljivih in enoznačnih virov.³²

Iz omenjenega zakonika naj bi izvirala tudi tožba *actio de pauperie*, ki je prihajala v poštev takrat, ko je človeka ali tujo stvar poškodovala

27 Gl. npr.: Ulp. D. 9, 1, 1, 3: »[...] *nec enim potest animal iniuria fecisse, quod sensu caret.*«. Smiselno enako: Just. Inst. 4, 9 pr.

28 Ulp. D. 9, 1, 1, 5; Proc. pri Ulp. 9, 2, 11, 5.

29 Gai. D. 9, 2, 8, 1; Gai. D. 50, 17, 132. Krivda je utemeljena na prepričanju, da bi se subjekt moral in mogel zavedati, da določenim okoliščinam ne bo kos.

30 Opis ureditve odgovornosti za škodo, ki jo je drugemu povzročila žival, osredotočen na posamezna obdobja rimskega pravnega razvoja, gl. pri: Jackson 1978: 122–143.

31 V času Zakonika XII plošč, ko je bila rimska družba izrazito agrarna, je imelo popasenje tujega polja lahko usodne posledice za lastnika.

32 Ulp. D. 19, 5, 14, 3.

štirinožna domača žival, ki je bila razdražena proti svoji, sicer krotki naravi, pod pogojem, da je ni razdražil oškodovanec sam ali druga žival.³³ Tudi ta tožba se je uporabljala še v poznejših obdobjih rimskega pravnega razvoja.³⁴ Z interpretacijo so jo razširili na primere, ko so škodo povzročile ostale živali razen divjih.³⁵ Lastnik je za posledico odgovarjal objektivno, to je ne glede na svojo krivdo. Obsojeni storilec je bil oškodovancu zavezan alternativno, plačati mu je moral odškodnino ali izročiti žival.³⁶ Ker so šteli, da škoda sledi »glavi« povzročitelja, to je živali, je zanjo odgovarjal tisti, ki je bil lastnik živali v času uvedbe sodnega postopka, in ne tisti, ki je bil njen lastnik v trenutku škodnega dogodka.³⁷ Iz istega razloga je oškodovanec izgubil možnost tožbe, če je žival umrla pred uvedbo sodnega postopka.³⁸

Podobno naj bi urejal odškodninsko odgovornost lastnikov psov poseben zakon *Lex Pesolania de cane*, o katerem ni ohranjenih podrobnejših virov.³⁹

Prav tako ni dosti znanega o ediktu *De feris*, ki sta ga izdala kurulska edila, interpretativno razširila pa klasična jurisprudenca.⁴⁰ Edikt je vzpostavljal objektivno odgovornost tistega, ki je imel na javni cesti ali v njeni bližini divjo žival, kadar je slednja povzročila škodo, in sicer ne

33 Ulp. D. 9, 1, 1 pr.; Ulp. D. 9, 1, 1, 6 in 8; Paul. D. 9, 1, 2, 1.

34 Podrobneje o tožbi in njenem razvoju gl. npr. monografijo: Polojac 2003.

35 Ulp. D. 9, 1, 1, 2; Gai. D. 9, 2, 2; Paul. D. 9, 1, 4; Ulp. D. 9, 1, 1, 10.

36 D. 9, 1, 1 pr. Noksalni značaj tožbe naj bi kazal, da so v najzgodnejšem rimskem deliktne pravu živali pripisovali neke vrste subjektiviteto. Šteli naj bi namreč, da mora biti kot povzročiteljica škode kaznovana, zato jo je lastnik moral prepustiti oškodovancu. Gl.: Zimmermann 1996: 1099–1100. O pripisovanju človeških lastnosti živalim (antropomorfizmu) v pravni zgodovini gl. kratko: Polojac 2012: 141–143.

37 Ulp. D. 9, 1, 1, 12: »[...] *noxia caput sequitur* [...]«.

38 Ulp. D. 9, 9, 1, 13; Jav. D. 9, 2, 37, 1.

39 Paul. Sent. 1, 15, 1.

40 Kurulska edila sta bila rimska magistrata, med drugim zadolžena za policijski nadzor na javnih cestah.

glede na dejstvo, ali je bila žival prosta ali zaprta oziroma privezana.⁴¹ Najverjetneje je bil lahko tožen vsak, ki mu je bila zaupana skrb za žival, torej ne zgolj njen lastnik. Če je žival usmrtila svobodnega človeka, je edikt predpisoval kazen v znesku 200 zlatnikov, če ga je zgolj poškodovala, je moral sodnik oškodovancu dosoditi pravičen znesek odškodnine, kadar pa je žival poškodovala tuje premoženje, se je morala obsodba glasiti na dvojni znesek škode.⁴²

SKLEP

V Rimu je imela žival status premoženjskega predmeta in je bila kot taka brez pravne zaščite. Rimsko pravo pa je skrbno varovalo tako premoženjski interes lastnika živali kot interes tistega, ki bi mu žival povzročila škodo.

Rimsko premoženjsko oz. odškodninsko pravo je prek recepcije nedvomno zaznamovalo pravni razvoj in s tem sodobno pravo tudi glede ureditve, povezane z živaljo.⁴³ Ni pa bilo ključno pri opredelitvi živali kot premične stvari. Prispevalo je zgolj pravni koncept, ki je bil sprejet zato, ker se ni razlikoval od prevladujočih srednjeveških in poznejših ustaljenih dojemov ter praktičnih pogledov na žival. Preteči je moralo veliko časa in vloženih je moralo biti mnogo naporov, da se je začel ta koncept v novejši zakonodaji vsaj simbolično spreminjati. Do spremembe je prišlo dokaj pozno, kljub mnogim plemenitim idejam in pozivom v preteklosti, da je žival bitje, ki čuti, in je zato z njo treba spoštljivo ravnati ter zagotavljati njeno dobrobit.

41 Paul. D. 21, 1, 41. Več o tem gl.: Zimmermann 1996: 1104–1107.

42 Ulp. D. 21, 1, 42; Just. Inst. 4, 9, 1.

43 Gl. npr.: Wise 1996: 516–539.

Leta 2002 sprejeti Slovenski stvarnopravni zakonik je na primer počival na ustaljeni pravni doktrini, ki je žival dojemala kot stvar. Nova ureditev je bila uvedena leta 2020 z dodatkom 15.a člena, ki se glasi: »(1) Živali niso stvari, ampak čuteča živa bitja.⁴⁴ Njihovo zaščito urejajo posebni zakoni. (2) Zanje se uporabljajo določila tega zakona, ki urejajo premičnine, če zakon ne določa drugače.« Formalno je torej le prišlo do preboja starega koncepta, pot do dejanske spremembe prevladujočih nazorov in do prilagoditve zakonodaje pa bo, tudi glede na sicer logični in potrebni drugi odstavek omenjenega člena, verjetno še dolga.⁴⁵

VIRI IN LITERATURA

- Codex Iustinianus*: recognovit KRUEGER, Paul (1900): Ed. 7. Berolini: Apud Weidmannos.
- Digesta Iustiniani*: recognovit MOMMSEN, Thomas, retractavit KRUEGER, Paul (1928): Ed. 15. Berolini: Apud Weidmannos.
- EBNER Cristoph (2012): Die Konzeption der Arenastrafen im römischen Strafrecht. V: *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung*, 129/1, str. 245–258.
- FINKENAUER, Thomas (2011): On Stolen Swine, Fished Fisherman, and Drowned Dogs. V: *Roman Legal Tradition*, 7, str. 30–44.
- Institutiones Iustiniani*: recognovit KRUEGER Paul (1928): Ed. 15. Berolini: Apud Weidmannos.
- Iulii Pauli Sententiae ad filium*: ROMAC, Ante (1989): Zagreb: Latina et Graeca.
- JACKSON, Bernard S. (1978): Liability for Animals in Roman Law: An Historical Sketch. V: *The Cambridge Law Journal*, 37/1, str. 122–143.

44 Prim.: Pogodba o delovanju Evropske unije (2012), člen 13: »Pri oblikovanju in izvajanju politik Unije [...] Unija in države članice v celoti upoštevajo zahteve po dobrem počutju živali kot čutečih bitij [...]«.

45 O nekaterih vidikih sodobnega slovenskega civilnega prava gl.: Juhart (2016), 743–757; o perspektivah v širšem okviru pa zbornik: Margot/Kuhne/Hanni (2012).

- JUHART, Miha (2016): Žival kot stvar v civilnem pravu. V: *Pravnik*, 71/9–10, str. 743–757.
- Justinijanove Institucije*: KRANJC, Janez (2012): Ljubljana: GV Založba.
- KAMBIČ, Marko (1994): Določanje odškodnine za protipravno povzročeno škodo po zakonu lex Aquilia. V: *Zbornik znanstvenih razprav*, 54, str. 167–184.
- KAMBIČ, Marko (1996): Izključitev protipravnosti in krivde pri deliktu damnum iniuria datum kot podlaga današnjemu pravu. V: *Zbornik znanstvenih razprav*, 56, str. 121–151.
- KAMBIČ, Marko (2007): *Recepcija rimskega dednega prava na Slovenskem s posebnim ozirom na dedni red Karla VI*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- KRANJC, Janez (2017): *Rimsko pravo*, 3. pregledana in dopolnjena izdaja. Ljubljana: IUS Software, GV Založba.
- KRANJC, Janez (2021): Parricidium and the penalty of the sack. V: KRALJIĆ, Suzana/KOROŠEC, Damjan/ÜNVER, Yener (ur.): *Selected aspects of human life in civil and criminal law*. Maribor: University of Maribor, University Press, str. 5–40.
- MANTHE, Ulrich (2019): *Geschichte des römischen Rechts*, 6., durchgesehene und aktualisierte Auflage. München: C. H. Beck.
- MICHEL, Margot/KUHNE, Daniela/HANNI, Julia (ur.) (2012): *Animal Law – Tier und Recht: Developments and Perspectives in the 21st Century, Entwicklungen und Perspektiven im 21. Jahrhundert*. Zürich, St Gallen: Dike Verlag AG.
- Pogodba o delovanju Evropske unije* (26. 10. 2012): Uradni list Evropske unije C 326/47.
- POLOJAC, Milena (2003): *Actio de Pauperie and Liability for Damage Caused by animals in Roman Law*. Belgrade: Dosije.
- POLOJAC, Milena (2012): Actio de Pauperie: Anthropomorphism and Rationalism. V: *Fundamina* 18/2, str. 119–144.
- Stvarnopravni zakonik*: Uradni list RS, št. 87/02, 91/13 in 23/20.
- The Institutes of Gaius (with the Latin Text of Seckel and Kuebler)*: GORDON, William M./ROBINSON, Olivia F. (1988): London: Duckworth.
- TOYNBEE, Jocelyn M. C. (2013): *Animals in Roman Life and Art*. London: Pen & Sword Books Ltd.

- WATSON, Alan (1997): Rights of Slaves and Other Owned-Animals. V: *Animal Law Review*, 1/3, str. 1–6.
- WISE, Steven M. (1996): The Legal Thinghood of Nonhuman Animals. V: *Boston College Environmental Affairs Law Review*, 23/3, str. 471–546.
- ZIMMERMANN, Reinhard (1996): *The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: Oxford University Press.